

کیفیت زندگی تحصیلی

دکتر مهدی یار احمدی خراسانی
دکترای مدیریت آموزشی
مدرس دانشگاه، مدیرمسئول پایگاه جامع مدیریار

مرحله اول: انسان از سال اول تولد، جهان اطراف خود را از طریق حس، تقلید، بر اساس هوش و از طریق تخیل درک می‌کند. کودک در هر مرحله از یادگیری، علاوه بر توانایی در آن مرحله، توانایی مراحل قبلی را نیز دارد. مثلاً کودکی که در مرحله یادگیری بر اساس تخیل است، علاوه بر تخیل می‌تواند از طریق حواس، توانایی کشف و تقلید بیاموزد.

مرحله دوم: از هفت سالگی کودک چیز دیگری را درک خواهد کرد به نام «عقل». یعنی مرحله‌ای از یادگیری که در ذهن تقریباً تا به حال وجود نداشته است. رشد عقل به خودی خود اتفاق نمی‌افتد و فقط از طریق آموزش فراهم می‌شود.

مرحله سوم: اگر تا هفت سالگی کودکی نسبتاً خوبی داشته باشد، رشد عقلی که از هفت سالگی شروع می‌شود تا ۱۸ سالگی به کمال خود می‌رسد و ما شاهد انسانی خواهیم بود عاقل، صاحب آزادی، دارای مسئولیت، بااخلاق و بهره‌مند از وجدان انسانی. برای رسیدن به «کیفیت زندگی تحصیلی مطلوب» باید مطابق با نیازهای هر مرحله و شرایط محیطی اقدامات مؤثری در جهت افزایش کیفیت زندگی تحصیلی صورت پذیرد. برای مثال، در ایام کرونا با پدیده‌ای به نام «فضای مجازی» مواجهیم که تا دیروز دانش‌آموزان را در آن محدود می‌کردیم و امروز می‌بایست ساعت‌ها با آن در ارتباط باشند. امری که به دلیل بی‌تجربگی بسیاری از مدیران و معلمان در چگونگی کیفی‌سازی آن، در بسیاری موارد سبب خسته شدن روح و روان دانش‌آموزان و خانواده آن‌ها شده است.

اگر کیفیت تحصیلی بالا باشد، سبب آرامش و امنیت، افزایش اعتماد به نفس، قدرت و قاطعیت در تصمیم‌گیری، احساس خودارزشمندی و ریسک‌پذیری دانش‌آموزان می‌شود

کلیدواژه‌ها: اشتیاق به تحصیل، زندگی تحصیلی، سطح رضایتمندی، احساس خودارزشمندی

به ادراک فرد از موقعیت تحصیلی خود در زندگی طبق فرهنگ و سنت، با توجه به هدف‌ها، انتظارات و استانداردها، «کیفیت زندگی تحصیلی» می‌گویند. با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از عمر مفید دانش‌آموزان در فضای مدرسه سپری می‌شود و اکنون در ایام «کرونا» زمان زیادی را به صورت مجازی درگیر فعالیت‌های مربوط به تحصیل هستند،

این موضوع از اهمیت فراوانی برخوردار است. کیفیت زندگی تحصیلی مطلوب باعث اشتیاق به تحصیل و در نهایت اشتیاق به علم می‌شود.

زندگی تحصیلی با کیفیت مطلوب رابطه مستقیمی با سطح رضایتمندی دانش‌آموزان دوره‌های متفاوت تحصیلی دارد. طبق مطالعات، در کشور ما هر چه به سمت دوره‌های بالاتر تحصیل می‌رویم، سطح رضایتمندی کاهش می‌یابد، زیرا با مشکلات جدی «تناقض، نبود یکپارچگی و دستپاچگی» در آموزش روبه‌رو هستیم. اگر زندگی تحصیلی دانش‌آموزان در دوره تحصیلی پایین‌تر، از کیفیت مناسب برخوردار نباشد، در دوره‌های بالاتر نتیجه‌ای جز شکست نظام آموزشی به دنبال نخواهد داشت. در عوض اگر کیفیت تحصیلی بالا باشد، سبب آرامش و امنیت، افزایش اعتماد به نفس، قدرت و قاطعیت در تصمیم‌گیری، احساس خودارزشمندی و ریسک‌پذیری دانش‌آموزان می‌شود. کودکان در فرایند تحصیل مقدماتی سه مرحله را طی می‌کنند:

مثلث کیفیت تحصیل

کیفیت تحصیل مثلثی است که از سه ضلع کیفیت زندگی تحصیلی، خودپنداره تحصیلی و اشتیاق (انگیزه) تحصیلی تشکیل شده است:

۱. **کیفیت زندگی تحصیلی:** به صورت مستقیم بر اشتیاق تحصیلی اثر می‌گذارد و در این میان خودپنداره تحصیلی می‌تواند در افزایش یا کاهش انگیزه تحصیلی نقش میانجی ایفا کند.

۲. **خودپنداره تحصیلی:** دانش‌آموزان با خودپنداره تحصیلی مثبت به تلاش برای کسب موفقیت‌های تحصیلی تمایل بیشتری دارند. بین کیفیت زندگی تحصیلی و اشتیاق تحصیلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و کیفیت زندگی در مدرسه و مؤلفه‌های آن پیش‌بینی‌کننده انگیزه تحصیلی است و در این میان خودپنداره تحصیلی نقش واسطه را دارد.

۳. **اشتیاق تحصیلی:** یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر عملکرد تحصیلی و یکی از ملزومات یادگیری اشتیاق تحصیلی است که از عوامل مثبت در موفقیت تحصیلی محسوب می‌شود. معمولاً به‌عنوان ساختار انگیزشی کاربرد دارد که منعکس‌کننده تعهد یادگیرنده نسبت به تحصیل است. مفهوم اشتیاق تحصیلی در حوزه روان‌شناسی مثبت‌نگر قرار می‌گیرد و سازه‌ای است که برای اولین بار برای درک و تبیین افت و شکست تحصیلی مطرح شد. این عامل به‌عنوان پایه‌ای برای اقدامات اصلاح‌گرایانه در آموزش و پرورش مورد توجه قرار گرفته است.

خودپنداره تحصیلی
میزان اطمینان به خود
و احساس توانمندی در
انجام امور تحصیلی

اشتیاق تحصیلی
ساختار انگیزشی که
منعکس‌کننده میزان
تلاش و تعهد یادگیرنده
نسبت به تحصیل است.

کیفیت زندگی
تحصیلی
ادراک فرد از موقعیت
تحصیلی خود در زندگی
بر طبق فرهنگ و سنت یا
توجه به اهداف، انتظارات
و استانداردها

دیوار شخصیت دانش‌آموزان

برای افزایش کیفیت تحصیلی دانش‌آموزان باید نیازهای سنی و شخصیتی و قابلیت‌های آن‌ها مورد توجه قرار گیرد. در فضای آموزشی، از ۷ تا ۱۸ سالگی با شش موضوع اساسی مواجه هستیم که مستقیماً چگونگی زندگی تحصیلی دانش‌آموزان را مشخص می‌کند. این موارد عبارت‌اند از: «علم»، «هنر و مهارت»، «آمادگی جسمانی و ورزش»، «ارتباطات و گروه دوستی»، «والدین» و «رسانه‌ها و عوامل محیطی». (جدول ۱)

راهکارها و راهبردهای افزایش کیفیت زندگی تحصیلی

دیوار شخصیت دانش‌آموزان شامل مواردی است که بر اساس آن‌ها شخصیت دانش‌آموز ساخته می‌شود. در کنار این شش اصل که شخصیت دانش‌آموز را می‌سازند، راهکارها و راهبردهای دیگری به این شرح وجود دارند که باید به آن‌ها پرداخته شود تا کیفیت زندگی تحصیلی دانش‌آموزان افزایش یابد: (جدول ۲)

جدول ۱

عناصر دیوار شخصیت دانش‌آموزان (از ۷ تا ۱۸ سالگی)			
ردیف	عناصر	توضیحات	ملزومات مؤثر بر کیفیت زندگی تحصیلی
۱	علم	آنچه به‌عنوان دانش آموخته می‌شود.	<ul style="list-style-type: none"> کادر آموزشی مجرب و باسواد سخت‌افزار و نرم‌افزار آموزشی کیفی
۲	هنر و مهارت	شامل فعالیت‌های هنری و کارهای دستی و مهارتی است.	<ul style="list-style-type: none"> کادر پرورشی مجرب و خبیره بهره‌مندی از امکانات هنری و مهارتی باور جدی به هنر و مهارت در فرایند تحصیل
۳	آمادگی جسمانی و ورزش	منظور آن چیزی نیست که به‌عنوان بازی تا به حال در مدارس وجود داشته، بلکه نوعی فعالیت مرتب، منظم، با قاعده و در بیشتر اوقات با همکاری عمومی دانش‌آموزان است.	<ul style="list-style-type: none"> مربی تخصصی سراغه ورزشی مناسب سخت‌افزار ورزشی مطلوب
۴	ارتباطات و گروه دوستی	دوستی، صمیمیت و مجموعه ارتباطاتی که بین دانش‌آموزان به وجود می‌آید.	<ul style="list-style-type: none"> ارتباط مستمر با گروه هم‌سالان انجام فعالیت‌های آموزشی و پرورشی گروهی ارتباط مطلوب هم‌سالان با وجود تفاوت خانوادگی
۵	والدین	میزان تعامل و مشارکت والدین در فرایند تحصیل دانش‌آموزان است.	<ul style="list-style-type: none"> میزان ارتباط والدین با اولیای مدرسه میزان مشارکت والدین در امر تحصیل دانش‌آموزان
۶	رسانه‌ها و عوامل محیطی	به ناچار امروز دانش‌آموزان از رسانه‌ها و عوامل محیطی بسیار تأثیر می‌پذیرند و این مهم در کیفیت زندگی تحصیلی آن‌ها اثر فراوان دارد.	<ul style="list-style-type: none"> بستر سازی فرهنگی و اجتماعی مناسب رسانه‌های یاددهنده، آگاهی‌بخش و سالم تأمین نیازهای اولیه اقتصادی، اجتماعی و امنیتی

سخن پایانی

از نظر ذهنی، جسمی، روحی و عقلی در بالاترین سطح باشد و بخش قابل توجهی از این مهم در دوران تحصیل شکل می‌گیرد. باید انسانی را پرورش دهیم که از «قدرت مشاهده»، «تفسیر پدیده‌ها»، «اندیشه» و «روحیه تلاش حداکثری» برخوردار باشد تا خودش مسیر زندگی‌اش را ساخته و پرداخته کند و آنچه را که ما برای آینده نیاز داریم، رقم بزند؛ چرا که «آینده ساختنی است» و کیفیت زندگی تحصیلی امروز نقش مهمی در رفاه و پیشرفت فردا دارد.

سرمایه انسانی مهم‌ترین عامل رشد و پیشرفت جوامع محسوب می‌شود. به‌خصوص با توجه به پنجره جمعیتی پیش رو و کاهش چشم‌گیر آمار زادوولد، کیفیت نیروی انسانی حاضر اهمیت صدچندان یافته است. بر این اساس باید کیفیت زندگی تحصیلی نسل حاضر در بالاترین سطح ممکن تعریف و ترسیم شود تا آمادگی آن‌ها برای مواجهه با چالش‌های محیطی و ارزش‌آفرینی اجتماعی به‌صورت حداکثری افزایش یابد. نسلی که قرار است آینده کشور را رقم بزند، باید

راهکارها و راهبردهای عملیاتی افزایش کیفیت زندگی تحصیلی

۱. نگرشی

مفهوم «وظیفه‌شناسی» و «مسئولیت‌پذیری» تبیین شود	دانش آموز باید ممنوعیت‌ها و محرومیت‌ها را بپذیرد، نه علیه آن‌ها قیام کند.	مطالعه، طرح پرسش و گفت‌وگو بهترین طریقه یاد گرفتن و یاد دادن است.	در انجام تکلیف‌ها اگر لذت نباشد، رنجی ایجاد می‌شود که شوق تحصیل را زایل می‌کند.	با شاخص کمی نمره نمی‌توان شاخص کیفی علم را اندازه گرفت.
---	---	---	---	---

۲. محیطی

وجود کارگاه و آزمایشگاه، کتاب و کتابخانه در فضای خانه و مدرسه به تناسب امکانات ضرورت دارد.	ارائه راه‌هایی برای ارتباط بهتر با طبیعت سبب یادگیری از طریق مشاهده در تمامی دوره‌های تحصیلی چه برای دانش‌آموزان و چه برای معلمان می‌شود.
--	---

۳. معلمی

مفهوم «وظیفه‌شناسی» و «مسئولیت‌پذیری» تبیین شود	ایجاد رقابت‌های سالم و همکاری گروهی (در بهترین حالت گروه‌های ۳ تا ۴ نفره)	برگزاری مستمر دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت و کاربردی برای معلمان	پرهیز جدی از ترس و تهدید دانش‌آموزان برای انجام وظایف	مدیریت هم‌کلاسی‌ها و تنظیم روابط بین دانش‌آموزان برای آنکه حس خوبی داشته باشند.
---	---	---	---	---

۴. والدینی

مدیریت اختلاف نظرهای والدین با فضاهای آموزشی	غنی‌سازی اوقات زندگی دانش‌آموز با کارهای آموزشی و پرورشی مناسب (وقت اضافه برای امور نامطلوب و فعالیت‌های ذهنی غلط وجود نداشته باشد)	کیفیت تحصیل دانش‌آموزان به امنیت و آرامش در منزل نیاز دارد.
--	---	---

۵. دانش‌آموزی

تغذیه مناسب	خواب مناسب	سلامت جسمانی (بینایی و شنوایی و سلامت ذهنی)	توسعه دوستی‌ها که براساس صفت‌ها، علاقه‌ها و موضوع‌های مشترک شکل می‌گیرند.
-------------	------------	---	---

۶. آموزشی - مدرسه‌ای

ارزیابی معلمان به لحاظ روانی، مهارت‌های نوین تدریس، آگاهی و علم کافی در موضوع تدریس.	همانندسازی حداکثری مدرسه با خانه که باعث افزایش رضایت و کیفیت زندگی تحصیلی می‌شود.	ارتقای سطح دانش و نگرش مسئولان مدرسه	فضاهای آموزشی و سرانه آموزشی تا حد امکان استانداردسازی شوند.
--	--	--------------------------------------	--

۷. محتوایی

یکسان نبودن رشته تحصیلی با آنچه تدریس می‌شود.	ارائه تعریف درست از استانداردهای تدریس براساس واقعیت و با در اختیار داشتن امکانات واقعی.	تولید منابع و کتاب‌های پرمحتوا و بهره‌گیری از ابزار آموزشی مناسب.	برنامه‌ریزی و نیازسنجی دقیق آموزشی و پرورشی با توجه به اقتضائات بومی.
---	--	---	---